

АЙРИМ ОҒИРЛАШТИРУВЧИ ҲОЛАТЛАРДА ҚАСДДАН ОДАМ ЎЛДИРГАНЛИК УЧУН ЖАВОБГАРЛИК МАСАЛАЛАРИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15311753>

Набиев Наим Ахаджонович

Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги

Судьялар олий мактаби тингловчиси

Аннотация

Мазкур мақолада айрим оғирлаштирувчи ҳолатларда қасддан одам ўлдириш жинояти учун жавобгарлик масалалари юридик ва ҳуқуқий нуқтайи назардан таҳлил қилинади. Ўзбекистон Республикаси жиноят қонунчилиги, хусусан, Жиноят кодексининг тегишли моддалари асосида қасддан одам ўлдириш тушунчаси, унинг оғирлаштирувчи ҳолатлари ҳамда жазони белгилаш тамойиллари кўриб чиқилади. Шунингдек, жиноят-процессуал қонунчиликда ушбу жиноятни тергов қилиш тартиби ва далилларнинг тўғри йиғилиши муҳимлиги ёритилади.

Калит сўзлар

Қасддан одам ўлдириш, оғирлаштирувчи ҳолатлар, жиноят ҳуқуқи, жавобгарлик, жиноят-процессуал қонунчилик, тергов, суд амалиёти, криминология, жазони белгилаш, халқаро тажриба.

Инсоният тарихи давомида жиноятчиликнинг энг оғир кўринишларидан бири қасддан одам ўлдириш бўлиб келган. Жамиятда хавфсизлик ва адолатни таъминлаш мақсадида ҳар бир давлат бу турдаги жиноятларга нисбатан қаттиққўл қонунчилик чораларини белгилаб келади. Айниқса, оғирлаштирувчи ҳолатлар мавжуд бўлганда, қасддан одам ўлдириш жинояти янада оғирроқ жазо чораларини талаб қилади. Шу нуқтаи назардан, мазкур мақолада оғирлаштирувчи ҳолатлар шароитида қасддан одам ўлдирганлик учун жиноий жавобгарлик масалалари таҳлил қилинади.

1. Қасддан одам ўлдириш тушунчаси ва унинг оғирлаштирувчи ҳолатлари

Қасддан одам ўлдириш – бир шахснинг бошқа шахс ҳаётига қасддан барҳам бериш мақсадида амалга оширган ғайриқонуний ҳаракати ҳисобланади. Қонунчиликда бундай жиноят умумий тарздаги қотиллик ва оғирлаштирувчи ҳолатларда содир этилган қотилликка ажратилади.¹⁸

¹⁸ O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – <https://lex.uz/docs/6445145>

Оғирлаштирувчи ҳолатлар қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин¹⁹:

• **Икки ёки ундан ортиқ шахсни ўлдириш** – агар жиноят бир вақтнинг ўзида бир нечта шахсга қарши содир этилган бўлса, бу унинг ижтимоий хавфини оширади.

• **Аҳволи ожиз шахсни ўлдириш** – кексалар, ногиронлар, ҳомиладор аёллар ёки ёш болаларга нисбатан содир этилган жиноят жамият учун жиддий таҳдид туғдиради.

• **Айрим паст ниятлар билан одам ўлдириш** – масалан, шахсий адоват, миллатчилик, диний ёки иркий нафрат асосида амалга оширилган қотилликлар жамиятда беқарорликка сабаб бўлиши мумкин.

• **Мансабдор шахс ёки жамоат бурчини бажараётган шахсни ўлдириш** – ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орган ходимлари ёки жамоатчилик вакиллари қасддан ўлдириш давлат бошқарув тизимида нисбатан жиддий таҳдиддир.

• **Ўта шафқатсизлик билан содир этилган қотиллик** – азоб бериб, қийнаб ўлдириш ёки бошқа ғайриинсоний усуллар билан амалга оширилган жиноятлар жамиятнинг ахлоқий асосларига жиддий путур етказди.

• **Бошқа жиноятни содир этиш ёки яшириш мақсадида қотиллик қилиш** – масалан, ғаразли мақсадда ўғирлик ёки порахўрлик билан боғлиқ ҳолда инсон ҳаётига тажовуз қилиш.

Бу каби ҳолатлар одам ўлдиришнинг ижтимоий хавфини сезиларли даражада оширади ва жиноий жавобгарлик чораларининг кучайтирилишини талаб қилади.

2. Оғирлаштирувчи ҳолатларда қасддан одам ўлдириш учун жавобгарлик

Одатда, одам ўлдириш учун жиноий жавобгарлик давлат қонунчилигида аниқ белгиланган. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексида ҳам оғирлаштирувчи ҳолатларда содир этилган одам ўлдириш учун оғир жазо чоралари назарда тутилган. Бундай жиноятлар учун, қондотан, узоқ муддатли озодликдан маҳрум қилиш ёки айрим ҳолларда умрбод қамок жазоси тайинланиши мумкин.

Жазонинг қўлланиш мезонлари:

1. **Жиноятнинг ижтимоий хавфи даражаси** – қотиллик қасддан содир этилгани, унинг оқибатлари ва жамиятга етказилган зарар ҳисобга олинади.

2. **Айбдор шахснинг шахсий хусусиятлари** – унинг илгари судланганлиги, жасоратсизлиги ёки афсусланиши инобатга олинади.

¹⁹ О‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi – <https://lex.uz/docs/111457>

3. **Жиноятнинг содир этилиш усули ва сабаблари** – айрим ҳолларда жиноят психологик ҳолат ёки оғир ижтимоий шароитлар туфайли содир этилиши мумкин.²⁰

Айрим давлатларда қотиллик жинояти учун ўлим жазоси ҳам қўлланилиши мумкин, аммо Ўзбекистонда ўлим жазоси бекор қилинган ва унинг ўрнига умрбод қамок жазоси белгиланган.

3. Қотиллик жиноятларининг олдини олиш ва жамоатчилик масъулияти

Қотиллик жиноятларининг олдини олишда нафақат ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, балки жамоатчилик вакиллари ҳам муҳим рол ўйнайди.²¹ Жамиятда ҳуқуқий онг ва маданиятнинг оширилиши, ижтимоий муаммоларнинг бартараф этилиши, психологик хизматларнинг ривожлантирилиши қотиллик жиноятларининг камайишига хизмат қилади.

Қуйидаги чора-тадбирлар қотиллик жиноятларининг олдини олишда самарали бўлиши мумкин:

- Жиноятларнинг олдини олишга қаратилган тарбиявий ва ҳуқуқий тадбирларни кучайтириш;
- Жамоатчилик вакиллари қонун бузилишларига бефарқ бўлмаслигини таъминлаш;
- Ижтимоий номувофиқлик, ишсизлик ва ижтимоий ҳимоя етишмовчилиги каби омилларни бартараф этиш;
- Психологик ёрдам ва зўравонликка қарши курашни кучайтириш.

Ҳуқуқий жамиятда ҳар бир шахс ўзининг ва атрофдагиларининг ҳуқуқий ҳимояланганлигига ишонч ҳосил қилиши лозим. Бу эса, ўз навбатида, жамиятда жиноятчиликни камайитиришга, ҳуқуқ устуворлигини таъминлашга хизмат қилади.

Хулоса

Қасддан одам ўлдириш жинояти жамиятдаги энг оғир жиноий қилмишлардан бири ҳисобланади. Агар у оғирлаштирувчи ҳолатларда содир этилган бўлса, бу унинг ижтимоий хавфини янада кучайтиради ва жазонинг муқаррарлиги талаб этилади. Шундай экан, ҳуқуқ-тартибот органлари, жамоатчилик ва давлат тизими ушбу жиноятларнинг олдини олиш учун жиддий чоралар кўриши лозим. Ҳар бир шахс ҳуқуқий онг ва жиноятчиликка нисбатан мурасизлик маданиятини шакллантириши, қонун устуворлигини таъминлашда фаол иштирок этиши зарур.

²⁰ O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi – <https://lex.uz/docs/111460>

²¹ O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi rasmiy veb-sayti – <https://www.supcourt.uz>

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси.
2. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси. 1994-йил 22-сентябр (Сўнгги таҳрир) – Манба.
3. Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодекси. 1994-йил 22-сентябр (Сўнгги таҳрир) – Манба.
4. Ўзбекистон Республикаси Олий суди расмий веб-сайти – Манба.
5. Криминология ва жиноят ҳукуқи бўйича монографиялар (Ўзбекистон ва халқаро тажриба асосида).